

بررسی نهاد وقف و مصارف آن در کرمانشاه

(مطالعه موردی: بخش بیستون)

ستار کرمی^۱

چکیده

وقف دارای کارکردهای متنوع و گوناگون بویژه در نواحی روستایی است و بخشی از توسعه درون‌زا در مناطق روستایی در طول تاریخ و بخصوص پس از ورود اسلام به ایران تحت تأثیر نهاد وقف شکل گرفته است.

هدف تحقیق حاضر بررسی نهاد وقف و مصارف آن در نواحی روستایی بخش بیستون کرمانشاه است. نتایج نشان می‌دهد که نهاد وقف کارکردهای متعدد اجتماعی بویژه در زمینه رفع فقر دارد، به همین خاطر در اسناد وقفی، محدوده مصارفی جهت سادات فاطمی، فقرای سادات، فقرای عوام و... اختصاص داده شده که نشانگر توجه واقفان به آسیب‌های فقر در جامعه و مبارزه با آن بوده است.

در بعد فرهنگی و مذهبی نیز توجه زیادی به تعزیه‌داری حضرت سیدالشهداء علیه السلام شده و کرمانشاه از دیرباز به دروازه کربلا معروف بوده و مردم این دیار به پذیرایی از زوار عتبات عالیات زیانزد هستند؛ از این رو در کرمانشاه حدود ۴۰٪ مصارف وقف، مذهبی و با محور تعزیه‌داری امام حسین علیه السلام است که نشانگر توجه و اهتمام واقفان کرمانشاهی به حفظ ارزش‌های دینی در شهرها و روستاهای استان است.

کلیدواژگان:

مصارف وقف، نواحی روستایی، بخش بیستون.

مقدمه

وقف، سنت حسنه‌ای است که از دیرباز به اشکال مختلف در تاریخ بشر وجود داشته و اسلام آن را در مسیری روشن، منطقی، هدفدار، مترقی و دقیق قرار داده و از ارکان مهم اقتصاد، اجتماع، دین و فرهنگ ممالک اسلامی است. این سنت در طول تاریخ خود در پیشبرد امور عام‌المنفعه، بهبود سطح زندگی مسلمانان و بویژه در گسترش علم و فرهنگ و آموزش علوم و معارف اسلامی، گسترش رفاه اجتماعی، رفع فقر و ... در میان ملت‌های مسلمان نقش بسیار مهمی داشته است.

نهاد وقف علاوه بر آثار مذهبی، اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، اقتصادی، آثار جغرافیایی مهمی نیز به همراه دارد. در مناطقی که پدیده وقف حضور داشته، چشم‌انداز جغرافیایی آن مناطق دگرگون شده است.

اندیشه وقف در طول قرن‌ها به عنوان ابزاری فراگیر در عمران نواحی، هم‌تأمین‌کننده اعتبار مورد نیاز عمران، هم‌تأمین‌کننده هدف عمران و حتی

گاه به منزله برنامه‌ریز و طراح ناحیه عمرانی، نقشی مؤثر در تشکیل پدیده‌های جغرافیایی داشته است. رابطه بین وقف از یک طرف و توسعه، شکوفایی و پیشرفت را از طرف دیگر، واقعیت تاریخی اثبات می‌کند.

استان کرمانشاه به عنوان یکی از استان‌های غرب کشور، رتبه هشتم را در کشور از نظر حجم و تعداد موقوفات و رتبه اول را در غرب کشور داراست که نشانگر حس تعاون و همیاری مردم آن است.

یکی از مناطقی که نهاد وقف در آن حضوری چشمگیر دارد، بخش بیستون، از بخش‌های شهرستان هرسین کرمانشاه است که در مختصات ۲۹ درجه و ۴۷ دقیقه طول جغرافیایی و ۲۵ درجه و ۳۴ دقیقه عرض جغرافیایی و در ۳۰ کیلومتری شمال شرق شهرستان کرمانشاه قرار گرفته و بنا بر سرشماری مرکز آمار ایران، جمعیت بخش بیستون در سال ۱۳۸۵ برابر با ۲۵۴۷۴ نفر بوده است. این بخش ۶۵ روستا دارد که ۳۰

روستای آن به صورت تمام و یا بخشی از آن وقفی است که به صورت وقف عام و خاص بوده، برای مقاصدی مانند: کمک به فقرا و محرومان، طلاب علوم دینی، اطعام مسلمانان، روضه‌خوانی، دهه محرم، سهم سادات فاطمی، تعمیر کاروانسرای بیستون و... وقف شده است.

بدون شک نهاد وقف در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مذهبی و... تأثیراتی بر روستاهای محدوده دارد که به مطالعه و بررسی نیاز دارد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

یکی از مواردی که در بنای جامعه اسلامی نقش کلیدی دارد و باید مورد توجه و عنایت خاص قرار بگیرد، احیای سنت‌های اسلامی است. سنت‌هایی که اگر به طور جدی در جامعه رایج شوند، می‌توانند بسیاری از مشکلات و مسائل موجود در جامعه را بدون دخالت دولت و با تکیه بر انگیزه معنوی مردم سامان دهند.

یکی از سنت‌های حسنه، وقف است که یک سنت پسندیده الهی بر مبنای نیکوکاری است که حتی قبل از اسلام نیز در کشور وجود داشته است و با ورود اسلام رشد و گسترش زیادی می‌یابد.

پیامبر، اولین مشوق وقف بوده و بعد از آن اهل بیت و خاندان پاک او و اصحاب و پیروان آن‌ها به این عمل صالح اقدام کرده‌اند؛ بنابراین برای درک بهتر و عمیق‌تر وقف و نقش آن در توسعه جوامع باید ضرورت آن را در جامعه مورد بررسی قرار داد و به عبارتی، قبل از شناخت نقش وقف باید دانست که چه عواملی ایجاب می‌کند که وقف وجود داشته باشد و در کدام جامعه از ضرورت و فوریت بیش‌تری برخوردار است.

امروزه مناطق روستایی ما با مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متعددی روبه‌رو هستند که بخشی از این مشکلات ناشی از کمبود منابع اعتباری و مالی است. دولت نیز به لحاظ تعدد و پراکندگی وسیع

روستاها و نیازهای گوناگون، برخلاف تلاش فراوان نتوانسته به نقطه مطلوب در زمینه توسعه روستایی دست یابد. روند توسعه و پایداری در مناطق روستایی در طول تاریخ ده هزار ساله کشور بیانگر این موضوع است که روستاها بدون تکیه بر منابع دولتی و تنها به مدد سازمان‌های محلی و همیاری‌ها و نهادهایی مانند وقف توانسته‌اند به حیات اقتصادی و اجتماعی خود ادامه دهند.

در مناطقی که موقوفات حضور بیش تری دارد، نوعی تعادل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی وجود دارد و فقر، تهیدستی و فاصله طبقاتی کم تر گریبانگیر آن‌هاست؛ از این رو می‌توان به ضرورت مطالعه نقش و اهمیت نهاد وقف در روستاها پی برد.

روش تحقیق

روش مطالعه متکی بر دو روش اسنادی و میدانی است، که تأکید بیش تر بر روش اسنادی است.

در این روش، مطالعه اسناد وقفی مربوط به این محدوده، از جمله

وقف‌نامه شیخ علی‌خان زنگنه، حاج آغاسی بیگ زنگنه و امام‌قلی میرزای عمادالدوله بررسی و مصارف آن مورد ارزیابی قرار گرفته است. در روش میدانی نیز از وقف‌نامه سنگی شیخ علی‌خان زنگنه واقف روستاهای فراش، قراولی، چمبطان علیا و چمبطان سفلی بازدید به عمل آمد.

جایگاه وقف در استان کرمانشاه

سنت حسنه وقف از دیرباز نقشی خطیر در تعمیق ارزش‌های دینی و تربیت و تقویت روحیه ایثارگری و از خودگذشتگی در میان مسلمانان داشته است. از این رهگذر بود که مسلمانان با الهام از دستورات قرآن کریم و شارع مقدس مأموریت یافتند که این روش نیکو و سنت حسنه را پایه‌گذاری نموده، جامعه را از مواهب آن برخوردار سازند (کشاورز، ۱۳۸۲: ۹۸).

کرمانشاه از قدیم الایام به عنوان دروازه کربلا معروف بوده است و مردم سخاوتمند این دیار به مهمان‌نوازی و پذیرایی از زوار حضرت سیدالشهداء

زبانزد هستند؛ بنابراین بی جهت نیست که چهار دانگ از شش دانگ کرمانشاه در گذشته وقف بوده است.

وجود ۲۵۰ واقف نیکوکار از شخصیت‌های حقیقی و حقوقی که در عرصه وقف با ایثار و فداکاری، اموال و دارایی‌هایشان را در راه خیرات و مبرات به یادگار گذاشته‌اند، نام کرمانشاه را در این وادی جاودانه ساخته است.

استان کرمانشاه با سابقه کهن و مردمی مسلمان و شیفته خاندان اهل بیت (علیهم‌السلام) و با سابقه دیرینه مشارکت در امور خیریه و عام المنفعه، به عنوان میزبان زائران عتبات عالیات، ۴۰۰۰۰ رقبه موقوفه دارد.

اهداف وقف در اندیشه واقفان

واقفان خیراندیش در موقوفاتی که از خود به یادگار گذاشته‌اند، به انواع نیازها و نیازمندان توجه داشته‌اند و از کوچک‌ترین نیاز غفلت نکرده‌اند. اهم اموری که در برخی وقف‌نامه‌ها مد نظر واقفان نیکوکار بوده، بدین قرار است: مساجد، مدارس، بیمارستان،

مسافرخانه‌ها، آب‌انبارها، پادگان‌های نظامی، تعمیر پل‌ها و معابر عمومی، ایتم، معلولین، زندانیان، فقرا، بیماران، تأمین مخارج علما، اطعام و افطاری در ماه رمضان، عزاداری در ماه محرم، چاپ و نشر فرهنگ و معارف اسلامی و توزیع کتب مفید و انتشار آثار علمی محققان و ... از مصادیق بارز اجرای نیات واقفان نیکوکار در وقف‌نامه‌هاست و اهمیت آن به قدری است که حتی عنوان تأمین اجتماعی نمی‌تواند همه این موارد را در بر بگیرد.

مواردی در اسناد وقفی وجود دارد که فراتر از این هاست؛ بنابراین با بررسی اسناد وقفی کرمانشاه می‌توان به وسعت دید واقفان و توجه آن‌ها به تمام نیازمندی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه پی برد.

مصارف وقف در کرمانشاه

وقف در کرمانشاه مصارف متعددی دارد. از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به نشر معارف و فرهنگ اسلامی (حدود ۱۵ درصد درآمد موقوفات)، حمایت از

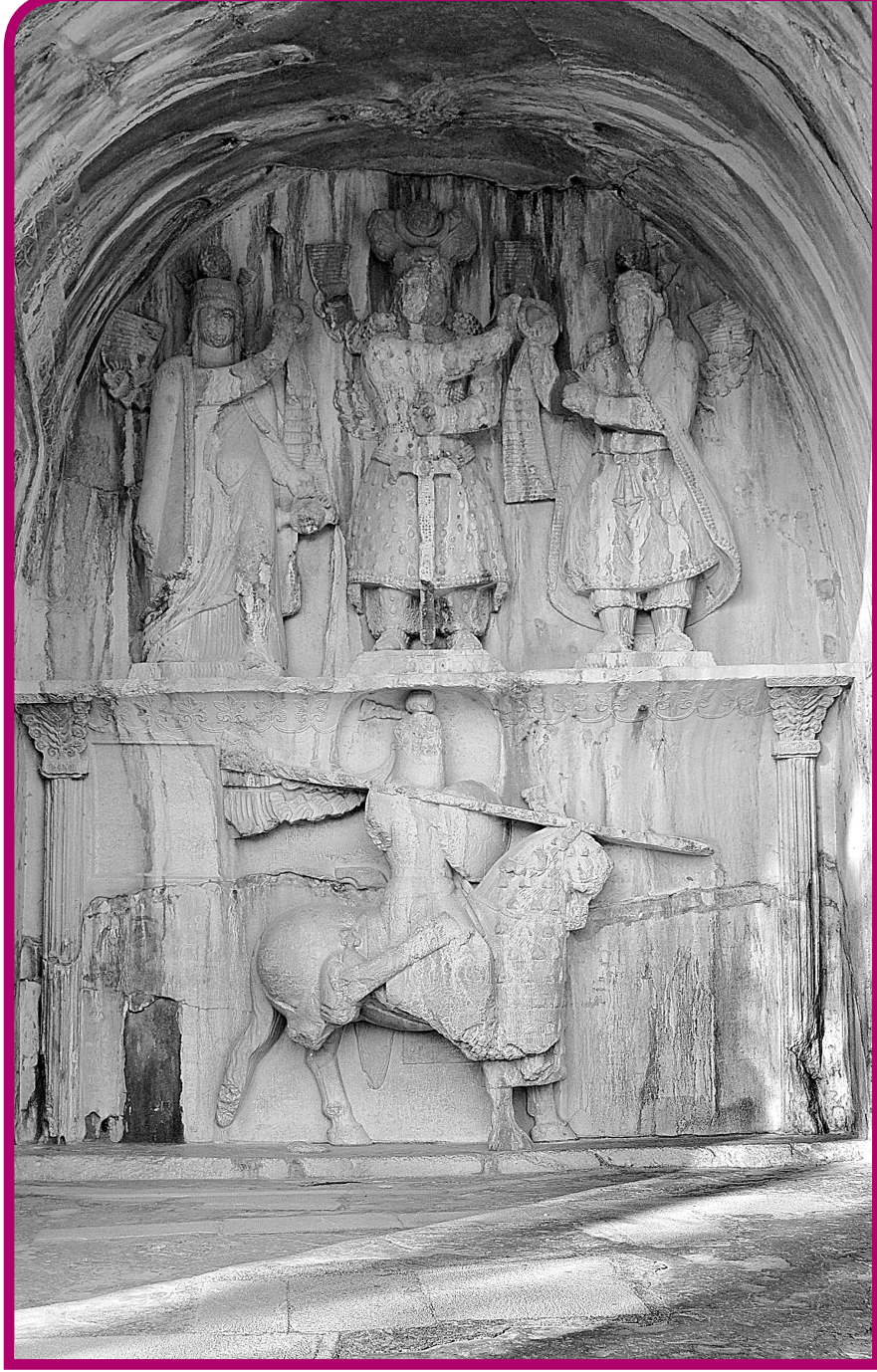
گروه‌های متعدد اجتماعی، عزاداری سیدالشهدا، کمک به فقرا، خیرات و مبرات، ایتم، کمک‌هزینه دانش‌آموزان و دانشجویان، تأمین دارو و درمان، حمایت از بیماران کلیوی و بیماران بی‌بضاعت، ساخت و ساز و تعمیر و مرمت مساجد (سالانه بیش از صد مسجد در استان)، تعمیر بقاع متبرکه و امام‌زاده‌ها (قربانی، ۱۳۹۰) اشاره کرد. با توجه به متن وقف‌نامه‌ها در استان کرمانشاه، می‌توان گفت که بیش‌ترین اهداف وقف مذهبی است.

اهمیت جریان عاشورای حسینی و توجه جامعه تشیع به این واقعه بزرگ، بخش‌ها و نهادهای مختلف را تحت تأثیر و توجه قرار داده است که در بحث وقف نیز این موضوع دارای اهمیت است (شاطری، ۱۳۸۳: ۱۰۰)؛ بنابراین در بررسی مصارف عواید موقوفات استان کرمانشاه این نکته محسوس و ملموس می‌نماید که بخش عظیمی از درآمد موقوفات (حدود ۴۰ درصد) به روضه‌خوانی و تعزیه حضرت سیدالشهدا علیه‌السلام اختصاص داشته است.

موقوفات بخش بیستون کرمانشاه

شناخت موقوفات و تحلیل وقف‌نامه‌ها، در روشنگری جریان‌های فرهنگی ادبی، آگاهی از عواطف انسانی و روحیات و فرهنگ و نیازهای زمان واقف، یافتن دستورالعمل‌ها و چگونگی اداره فعالیت‌های گوناگون بویژه در زمینه‌های فرهنگی و کشاورزی، شناخت پوییش و تحول روستا و پیکره‌شناسی شهرها، و... چنان اهمیتی دارد که بسیاری از زوایای تاریک فرهنگ مادی و معنوی گذشته را روشن می‌سازد (نصیری، ۱۳۸۷: ۳۰).

بخش بیستون از توابع شهرستان هرسین کرمانشاه دارای ۶۵ روستاست که ۳۰ روستای آن به صورت وقفی است و واقفان خیراندیشی؛ مانند: شیخ علی‌خان زنگنه، حاج آغاسی بیگ زنگنه و امام‌قلی میرزای عمادالدوله پرچم وقف را بر فراز آن افراشته‌اند. در زیر به تشریح موقوفات، اسناد وقفی، رقبات و مصارف آن در محدوده مورد مطالعه پرداخته می‌شود.

جدول ۱-۲- مشخصات موقوفه شیخ علی خان زنگنه:

موقوفه	شیخ علی خان زنگنه اعتماد الدوله
واقف	شیخ علی خان زنگنه اعتماد الدوله
نوع وقف	عام
موقوف علیهم	ندارد
مورد وقف	همگی و تمامی روستاهای چمبطان علیا، چمبطان سفلی، قراولی، فراش و...
تاریخ وقف	ربیع المولود سال یک هزار و نود و سه هجری قمری
محل وقف	بخش بیستون از توابع شهرستان هرسین کرمانشاه
تولیت	واقف و اکبر اولاد ذکور
حق التولیه	هر آنچه بعد از تسهیم به نسبت باقی بماند، حق التولیه است.
مصارف	چهار دانگ بر سادات فاطمی دو دانگ بر کاروانسرای بیستون
رقبات	مزارع موقوفه

(کشاورز، ۱۳۸۲)

وقف نامه سنگی شیخ علی خان زنگنه

در دوره صفوی که عصر طلایی و دوران شکوفایی هنر و تمدن ایرانی به شمار می‌رود، فرهنگ وقف نیز گسترش چشمگیری داشته. در همین راستا شیخ علی خان زنگنه حاکم کرمانشاه و غرب کشور در عهد صفوی، موقوفات زیادی از خود

به یادگار گذاشته است که تعدادی از آن‌ها در حیطة مطالعه پژوهش حاضر است. از جمله آن‌ها: شش دانگ روستاهای فراش، چمبطان علیا (بن عدی)، چمبطان سفلی و قراولی است که سند وقف‌نامه آن بر روی کتیبه‌ای در مجاورت کتیبه داریوش هخامنشی در بیستون با خط ثلث حجاری شده است. ارتفاع آن ۳۶۴ سانتی متر و عرض آن ۲۶۵ سانتی متر در ۱۱ سطر (قاسمی، ۱۳۸۵: ۴۷) و سه نیم سطر است (نگارنده، ۱۳۹۰) و قدمت آن بیش از ۴۰۰ سال است.

این وقف‌نامه سنگی دارای نقش تاریخی، مذهبی، اجتماعی، سیاسی و هنری است و به دلیل استحکام بالای آن، گذشت زمان و عوامل تخریبی دیگر نتوانسته به محتوا و مضمون آن چندان آسیب برساند.

مصارف موقوفه شیخ علی‌خان زنگنه

چهار دانگ معادل سه الی پانزده خروار گندم و جو حاصل از مزارع یا

معادل همین مقدار جنس و یا معادل آن، پول سهم سادات فاطمی اثنی عشری، دو دانگ دیگر خرج عمارت کاروانسرای بیستون، و هر مقدار که مازاد بود، متولی امر می‌تواند آن را به هر مصرف خیریه که صلاح بداند هزینه کند؛ البته تا زمانی که کاروانسرای بیستون نیاز به مصرف داشته باشد، متولی حق برداشت چیزی از دو دانگ را ندارد.

نکته قابل ذکر اینکه شیخ علی‌خان اعتمادالدوله رقبات بیش تری از چهار روستای فوق دارد از جمله در همدان، تویسرکان و...؛ اما به دلیل اینکه خارج از محدوده مورد مطالعه است، از ذکر آن‌ها صرف نظر می‌شود.

(مأخذ: یافته‌های تحقیق)

کاروانسرای شاه عباسی بیستون

وسعت و گستردگی کشور ایران در ادوار مختلف و راه‌های مواصلاتی زیاد آن در طول تاریخ سبب می‌شده در مسیر جاده‌ها و گذرگاه‌ها بناهایی جهت استراحت و حفاظت کاروانیان

از سرما و گرما ساخته شود. این بناها دارای نقش اقتصادی، مذهبی و نظامی بودند که برخی از آن‌ها را ساختمانی ساده شکل می‌داد و برخی دیگر دارای ساختمان و امکانات بیش تری بودند.

با ظهور اسلام تحولی در گسترش کاروانسراها پدید آمد و جنبه مذهبی کاروانسراها نسبت به جنبه‌های اقتصادی و نظامی بیش تر مورد توجه قرار گرفت؛ به طوری که در سده‌های سوم و چهارم در جهان اسلام، در اثر گسترش کاروانسراها مسافران می‌توانستند مدتی طولانی بدون پرداخت هزینه‌ای اقامت داشته باشند.

در عصر صفویه به دلیل گسترش تجارت و بازرگانی و ارتباط با دولت‌های دیگر، راه‌های بیش تری ساخته شد و بر تعداد کاروانسراها و بناهای مذهبی عام المنفعه افزوده شد. همچنین به دلیل اهمیت ویژه اماکن مقدسه، راه‌های زیارتی به سمت مشهد و عتبات عالیات در بغداد ایجاد شد و تأسیسات میان‌راهی و کاروانسراها توسط افراد خیر ساخته و وقف شد (صداقت‌کیش، ۱۳۸۶).

کاروانسرای شاه عباسی به دستور شاه عباس صفوی اول احداث و در زمان شاه

سلیمان و صدارت شیخ علی خان زنگنه تکمیل شد.

خان زنگنه دو دانگ از درآمد موقوفات خود (روستاهای فراش، قراولی، چمبطان علیا و چمبطان سفلی) را جهت مصارف و تعمیرات کاروانسرای بیستون اختصاص داده است. این بنا در زمینی به مساحت ۶۲۲۸ متر با طول ۹۰ و عرض ۸۰ متر ساخته شده است و به صورت چهار ایوانی در اطراف حیاطی به ابعاد ۵۰ در ۵۲ متر در جهت شمالی جنوبی است. در آن در ضلع جنوبی قرار گرفته است. این بنا در وضعیت فعلی بدون استفاده بوده و تعمیراتی در آن جهت تبدیل به هتل و مهمانسرا صورت گرفته است (نگارنده، ۱۳۹۰).

جدول ۲-۲- مشخصات موقوفه حاج آغاسی بیگ زنگنه

واقف	حاج آغاسی بیگ
نوع موقوفه	خاص و عام
موقوف علیهم	دارد
مورد وقف	املاک و اراضی مندرج در متن سند وقف نامه
تاریخ وقف	رمضان سال یک هزار و دویست و سی و یک هجری قمری
محل وقف	شهرستان هرسین بخش بیستون
تولیت	واقف اولاد ارشد سلطان وقت
حق التولیه	یک پانزدهم
مصارف	بالمناصفه یک دوم برای خیرات و مبرات روضه خوانی
رقبات	املاک موقوفه

(کشاوری، ۱۳۸۵)

رقبات موقوفه حاج آغاسی بیگ زنگنه در بخش بیستون:

نام روستا	میزان وقف
علی آباد علیا	چهار دانگ
علی آباد سفلی	چهار دانگ
شاه آباد علیا	سه دانگ و نیم و یک شعیر
سره دوله	شش دانگ
گرمیانک	سه دانگ و دو شعیر
شمس آباد علیا	پنج دانگ و نیم
کله جو	شش دانگ
کرم خانی	یک دانگ و نیم

وقفنامه حاج آغاسی بیگ زنگنه

مصارف موقوفه حاج آغاسی بیگ زنگنه

یک پانزدهم عواید حاصله حق التولیه است و مابقی بالمناصفه یک دوم برای خیرات و مبرات روضه خوانی، و مابقی منفعت آنها بر فقرای سادات و فقرای عوام مسلمانان و کسانی که از راه باز مانده اند و قادر به رسیدن به وطن خود نیستند. همچنین طلاب علوم دینی و اطعام مومنان در ماه مبارک رمضان.

مشخصات موقوفه امام‌قلی میرزای عمادالدوله

موقوفه	عمادالدوله
واقف	امام‌قلی میرزا عمادالدوله
نوع موقوفه	عام
موقوف علیهم	دارد
مورد وقف	۱۲۳ باب مغازه، ۲۱ روستا، کاروانسرا، تیمچه
تاریخ وقف	صفر یک‌هزار و دو بیست و هشتاد و نه هجری قمری
محل وقف	کرمانشاه، بیستون...
تولیت	واقف اکبر اولاد، استاندار یا والی وقت
حق التولیه	یکصد و پنجاه سهم
مصارف	برابر با تسهیم سهام مندرج در متن وقف‌نامه
رقبات	دارد

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۴-۲ رقبات موقوفه عمادالدوله در بخش بیستون

نام روستا	میزان وقف
سگاز	شش دانگ
قوزیوند	شش دانگ
گرگوند	شش دانگ
هریل آباد	شش دانگ
نसार برناج	شش دانگ

شش دانگ	باقرآباد
شش دانگ	کمیجه
شش دانگ	چشمه سهراب
شش دانگ	حسین آباد
شش دانگ	آزان وازان
شش دانگ	محمد آباد مارانتو
شش دانگ	بر آفتاب
شش دانگ	جلیلوند
شش دانگ	قشلاق توکه

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در غیر این صورت این یکی سهم هم صرف رد مظالم شود؛

و یک سهم باقی نیز جهت رد مظالم نواب شاهزاده مغفور له شود؛ و در صورتی که نسل منقرض شود، از ذکور و اناث دو ثلث سهم جهت سادات عظام مستحق و طلبه و نیازمندان از فرقه اثنی عشری که دارای تقوی و ورع باشند (اداره اوقاف و امور خیریه کرمانشاه، ۱۳۸۹).

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه حجم زیادی از روستاها (۶۳۸۹ روستا) در پهنه جغرافیایی کشورمان با نهاد وقف در ارتباط هستند، باید با برنامه‌ریزی درست و هدفمند، از موقوفات به عنوان منبع عظیم تولیدی در روستاها در راستای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این جوامع بهره‌گرفت و زمینه دسترسی اقشار روستایی به خدمات عمومی و عام المنفعه را فراهم ساخت. فقر، بی‌عدالتی و اختلافات طبقاتی را

مصارف رقبات عمادالدوله در

بخش بیستون

عواید حاصله به سه قسمت تقسیم شود: دو ثلث بر اولاد ذکور موجودین عمادالدوله به طور مساوی برسد و پس از ایشان بر ذکور اولاد و هکذا برسد؛ و یک ثلث باقی به پنج قسمت شود: یک سهم صرف تعزیه‌داری حضرت سیدالشهدا شود؛

دو سهم بابت رد مظالم بدهند؛ یک سهم جهت مقبره عمادالدوله، اگر در یکی از اماکن شریفه واقع شود، از بابت دو نفر قاری و [؟؟] هزینه شود،

از این جوامع آسیب‌پذیر دور ساخت و با افزایش بهره‌وری موقوفات، زمینه دستیابی به توسعه اجتماعی و فرهنگی در نواحی روستایی را فراهم ساخت.

در بررسی موقوفات محدوده مورد مطالعه، به خوبی روشن است که بیش‌ترین توجه واقفان، معطوف کمک به فقرا بوده است. به عنوان نمونه در بررسی موقوفه شیخ علی خان زنگنه ۶۷٪ مصارف به سادات فاطمی اثنی عشری که بدون شک باید افراد نیازمند باشند، اختصاص یافته، و ۳۳٪ آن به کاروانسرای بیستون مربوط می‌شود.

در زمان گذشته به دلیل محدودیت و مشکلات مسافرت و فقدان وسایل حمل و نقل در مناطق مختلف کشور، در بین مسیرهای مواصلاتی کاروانسراهایی احداث می‌شد که در زمان خود از اهمیت بسزایی برخوردار بوده است. در بخش بیستون نیز که در گذشته به دروازه کربلا معروف بوده است، در زمان صدارت شیخ علی خان زنگنه (صدراعظم شاه سلیمان صفوی) کاروانسرای به دستور شخص وی، به

عنوان استراحتگاه مسافران و به ویژه زائران عتبات عالیات احداث می‌گردد. شیخ علی خان دو دانگ از درآمد موقوفات خود را جهت تأمین مخارج و تعمیرات این کاروانسرا تخصیص می‌دهد.

این کاروانسرا با گذشت زمان کارکردهای متنوعی به خود گرفت و تا حدود سال ۱۳۸۰ سیزده خانوار روستایی در آن زندگی می‌کرد؛ اما در وضعیت فعلی، کاروانسرا استفاده‌ای ندارد.

همچنین در موقوفه حاج آغاسی بیگ زنگنه حدود ۴۷٪ مصارف به فقرای سادات، فقرای عوام، طلاب علوم دینی، اطعام مومنان در ماه رمضان و کمک به افرادی که قادر به بازگشت به دیار خود نیستند اختصاص دارد.

نیت کمک به سادات گویا به دلیل احترامی است که مردم ما در طول تاریخ نسبت به این قشر از جامعه داشته‌اند و ۴۷٪ نیز به خیرات و مبرات و روضه‌خوانی، ۶٪ نیز به عنوان حق التولیه مشخص شده است.

در موقوفه امام‌قلی میرزای عمادالدوله ۶۷٪ مصارف آن جهت اولاد ذکور موجودین واقف، ۳۳٪ به تعزیه‌داری امام حسین، رد مظالم و... اختصاص دارد.

در بررسی موقوفات محدوده، کارکردهای متعدد اجتماعی و فرهنگی کاملاً مشهود است. هر چند در حال حاضر بسیاری از این کارکردها کارایی خود را در جوامع روستایی از دست داده‌اند؛ بنابراین باید ضمن رعایت جوانب شرعی، مصارف آن را در جهت رفع موانع پیش روی توسعه روستایی به کار بست.

پی‌نوشت

۱. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی.